



C. Wright Mills

LEVÉL AZ ÚJ BALOLDALHOZ

Eredeti tanulmány: Mills, C. Wright (1960): Letter to the New Left. In: *New Left Review*, Vol. 1., No. 5:
18–23.

Mikor nekilátok, hogy írjak Önnek, valahogy „szabadabbnak” érzem magam, mint általában. Ennek oka, úgy hiszem, az lehet, hogy legtöbbször olyan embereknek írok, akiknek értékeit meglehetősen eltérőnek gondolom a magam meggyőződésétől; de úgy érzem, bennünk van annyi közös, hogy rögtön a lényegre térjünk. *Out of Apathy* (Thompson et al. 1960) című könyvének olvasása sarkallt arra, hogy megemlítsék Önnek néhány problémát, melyekkel – úgy vélem – most szembesülünk. Ezek közül egyikkel kapcsolatban sem remélhetek döntő kijelentéseket tenni; csupán néhány kérdés fölvetésére vállalkozom.

Nem túlzás azt állítani, hogy a II. világháború vége óta Nagy-Britanniában és az Egyesült Államokban az önelégült konzervatívok, megfáradt liberálisok és kiábrándult radikálisok közt rendkívül fásult párbeszéd folyik, melyben a témák elmosódtak, az esetleges vita éle pedig eltompult; mindenhol elhatalmasodott az önelégültség, mindkét oldalon hemzsegnak a közhelyek. Az Ön könyve után nincs szükség újból kifejtetni, hogy miért történik mindez az „emberek között általában” a NATO-országokban; érdemes lenne azonban megvizsgálni az értelmiségi magatartásnak azt a típusát, amely valójában nem más, mint a közöny ünneplése.

Persze nem ez az egyetlen értelmiségi irányzat, amelyről elmondhatjuk, hogy akadályozza a képzelőerő kibontakozását, vonatkozzon az akár a hidegháborúra, a szovjet blokkra, a békepolitikára, vagy bármilyen megújulásra itthon és külföldön. Én azonban a NATO-országokbeli értelmiség azon irányzatára gondolok, amelyik belefáradt abba, amit „ideológiának” neveznek, és amely az „ideológia végét” hirdeti. Amennyire én tudom, ez az ötvenes évek közepén bukkant fel, főleg értelmiségi körökben, és többé-kevésbé a Kulturális Szabadság Kongresszusához (*Congress Of Cultural Freedom*)¹, valamint az *Encounter* magazinhoz köthető. Az 1955-ös milánói konferenciáról szóló jelentések már hírt adtak róla, azóta pedig az állértelmiség számos szószólója fedezte fel magának és használta üres szlogenként. Elértek ezzel bármit is?

Ennek az irányzatnak az alapja nem a liberalizmus mint politikai filozófia, hanem a formálissá és kifinomulttá vált liberális retorika, ami jelenleg a marxizmus elleni támadások megkérdőjelezhetetlen fegyveréül szolgál. E retorika több eleme finoman szólva is egyszerű sznob feltevésnek tűnik. Kifinomultsága is inkább hangneméből, mint fogalmaiból adódik, ahogy ezt a politikailag meghatározóvá vált *New Yorker* típusú újságírás is bizonyítja. A tények közlésének módja – hogy sugárzó arccal vagy éppen savanyú képpel adják-e elő – a döntő. Magukat a tényeket pedig gondosan adagolják, óvatosan egyensúlyozva velük, kerülve minden kockázatot. Azon képességük, hogy felháborodást keltsenek, hogy politikailag valóban felvilágosítsanak, hogy segítsék a döntéshozást, vagy hogy tisztázzanak egy-egy esetet – ezek a képességek mind eltompultak vagy megsemmisültek.

1 1950-ben a Ford Alapítvány támogatásával alapított antikommunista tevékenységéről ismert csoport – a szerk.

Az érvelés tehát okoskodásba fullad. Az elkényelmesedés naiv és sznob hirdetői a kellemetlen érveket és tényeket egyszerűen figyelmen kívül hagyják; a körületekintőb-
bek, bár foglalkoznak velük, de se egymással, se a tágabb összefüggésekkel nem hozzák
kapcsolatba őket. Ezeket a tényeket csak részben fogadják el, sosem illesztik őket egymás
mellé: ezzel ugyanis – érdekes módon – azt kockáztatnák, hogy „elfogultnak” bélyegzik
majd őket.

Annak elutasítása, hogy az elszigetelt tényeket és töredékes magyarázatokat
összefüggésbe hozzák a társadalom változó intézményeivel, lehetetlenné teszi azon valós
struktúrák és hosszú távú trendek megértését, amelyeket éppen ezek a tények tárhatná-
nak fel. Röviden: tény és eszme elszigetelődik egymástól, így a valódi kérdések még csak
fől sincsenek téve, a tények gondos vizsgálata még csak el sem kezdődött.

Az ideológiák vége irányzat képviselői látszólagos elfogulatlanságuk ellenére
azonban természetesen nincsenek híján meggyőződésnek, ezt pedig a tényközlés leple
alatt, a témák kiválasztása által csempézik be a köztudatba. Végképp is az ideológia vége
elképzelés a szocializmusból és annak bármilyen formájából való kiábrándultságon alapul.
Tehát ez az egyetlen ideológia, amely valóban véget ért ezen értelmiségiek számára.
Ebből kiindulva azonban mégis úgy vélik, hogy *minden* ideológiának vége. Erről az egy
ideológiáról beszélnek tehát; saját ideológiai feltevéseikről nem.

E mögött az érvelés mögött az az előfeltevés húzódik meg, miszerint a nyugati
társadalmakban már nincsenek igazán komoly kérdések és súlyos problémák. Vegyes
gazdaság, plusz jóléti állam, plusz fejlődés – ez a biztos recept. Az amerikai típusú kapita-
lizmus továbbra is működésképes lesz, a jóléti állam pedig folytatja útját az egyre nagyobb
igazságosság felé. Valójában azonban semmi sem ilyen egyszerű – ne legyünk meggon-
dolatlanok, az túl kockázatos lenne.

Ez a hozzáállás, úgy gondolom, útjában áll a világban lezajló bármilyen folyamat
lényegi átgondolásának – ha létezik „hamis tudat”, ez biztosan az.

Először és mindenekelőtt látni kell, hogy mindennek alapja egyszerű szűklátókör-
rűség. Ha az „ideológia vége” tételnek van értelme egyáltalán, akkor ez a gazdagabb
országok zárt értelmiségi köreinek sajátossága. Tulajdonképpen ez az ő önképük. Az
említett országok teljes népessége az emberiségnek csak egy töredéke; az idő, amely alatt
ez a fajta hozzáállás megszilárdult, meglehetősen rövid volt. Latin-Amerika, Afrika, Ázsia és
a szovjet blokk nagy részére vonatkoztatva az ilyen kijelentések egyszerűen nevetséges-
nek tünnének. Ezekben a helyeken bárki, aki hasonló érveléssel állna a közönség elé – álljon
az akár értelmiségiekből, akár átlagemberekből –, el lenne intézve egy vállrándítással
(ha a hallgatóság udvarias), vagy egész egyszerűen hangosan kinevetnék (ha a közön-
ség őszinte és jól értesült). Az „ideológia vége” az önelégültség jelszava, ami a koravén
középkorúak és a jelenre összpontosítók körében terjed a gazdag nyugati társadalmakban.

Végso soron ez a hozzáállás abból is adódik, hogy hirdetői nem hisznek abban, hogy az ember saját jövőjének alakítója – akár történelmi, akár egyéni távlatban. Maréknyi szűk látókörű egyén egyezsége ez csupán saját jelenlegi, provinciális helyzetükről.

Másodsor, az „ideológia vége” természetesen maga is egy – töredékes – ideológia, sőt nevezhetnék talán inkább kedélyállapotnak. Az „ideológia vége” valójában annyit jelent, hogy az átfogó politikai reflexió mint komoly tényező, megszűnik létezni. Nem más ez, mint a NATO-országokbeli értelmiségiek kulturális és politikai csődjének fásult igazolása.

Mindez nagyban hasonlít ahhoz, amit én mindig is kifogásoltam, és kifogásolok még ma is a Szovjetunió „szocialista realizmusában”.

A kritikai megnyilvánulások természetesen ott is megengedettek – de ezek nem állhatnak össze rendszerkritikává; az egyének nem kérdőjelezhetik meg magát a „rendszert”. Nincsenek „antagonisztikus ellentétek”.

A szereplők, sőt párttagok kritikája a regényekben és színdarabokban persze ott is megengedett – de ezeket mint „elrettentő példákat” kell bemutatni; a régi rendszer túlélőiként kell megjelenniük, nem pedig az új rendszer termékeiként.

A pesszimizmus ott is megengedett – de csak alkalomadtán, és csakis a nagy optimizmus kontextusában: a cél az, hogy összemossák a szerkezeti és rendszerkritikákat magával a pesszimizmussal. Eltűrik tehát a kritikákat, de végül valamennyit elnyeli a rendszer egészébe, illetve a vezetők céljaiba vetett hosszú távú történelmi optimizmus.

Nem akarom, és nem is kell túlhangsúlyozni ezt a párhuzamot, ami egy nemrégiben a Szovjetunióban a szocialista realizmusról készített interjúsorozat kapcsán tűnt fel nekem. A kutatás Üzbegisztánban, Grúziában és Oroszországban is hasonló eredményeket hozott. Az interjúk végén készített jegyzeteimben olyan mondatok szerepeltek, mint: „Ez az ember teljesen úgy beszél, mint Arthur Schlesinger Jr.”, „Ez a fickó minden bizonnyal Daniel Bell helyi megfelelője, leszámítva azt, hogy talán kevésbé – hogy is mondjam – fecsegő; és semmiképp sem olyan kicsinyes vagy közönséges, mint ezek az irigy törtetők. Ez valószínűleg annak tudható be, hogy ezek az emberek a Szovjetunióban nincsenek kitéve a státusz- és tekintélyféltés ósdi angolszász felfogásának.” Folytatva a gondolatmenetet, felmerült bennem a kérdés, hogy „az ideológiák megeléglői talán nem pont a NATO-országok államtól független, önvezérelt, vagy még inkább divatvezérelt szocialista realistái?” Továbbá, hogy „érdemes lenne összevetni ezeket az interjúkat az *Encounter*ben és a *Reporter*ben megjelent írásokkal”. Ezt meg is tettem – és arra jutottam, hogy a két dolog lényegileg ugyanaz.

Minden bizonnyal rengeteg különbség is tapasztalható – mindenképp az, hogy a szocialista realizmus a hivatalos irányvonal része, az „ideológia vége” viszont önállóan működik. De a különbségek nyilvánvalóak. Hasznosabb tehát inkább a párhuzamokat hangsúlyozni – azt az általános tényt, hogy mindkét tárgyalt álláspont szemben áll a saját rendszerére irányuló radikális kritikákkal.

A Szovjetunióban kizárólag a politikai hierarchia legtetetején lévő – vagy az ilyen pozíciók felé araszoló – vezetők nyúlhatnak hozzá komolyabban az alapkérdésekhez és az ideológiai irányvonalhoz. Ezek a vezetők természetesen sokkal valószínűbb, hogy értelmiségiek (a szó bizonyos értelmében – mondjuk valaki, aki maga írja a beszédeit), mint az amerikai politikusok (brit társaikról Ön biztosan többet tud, mint én). Mindemellett ezek a szovjet vezetők Sztálin halála óta *valóban* elkezdték komolyan megbolygatni az alapkérdéseket és az ideológiai alapokat – még ha a politika és a kultúra szoros és hivatalos összefonódásából eredő okok miatt igyekeznek is elleplezni ezt a tényt.

Az „ideológia vége” nagyrészt egy mechanikus reakció – semmiképp sem kreatív válasz – a sztálinizmus ideológiájára. S mint ilyen, átvész bizonyos dolgokat ellenfele belső tulajdonságaiból. Mit jelent mindez? Azt, hogy ezek az emberek már felismerték a vulgármarxizmus haszontalanságát, de még nem döbbsentek rá a liberális retorika használhatatlanságára.

A leglényegesebb dolog az „ideológia végével” kapcsolatban azonban az, hogy ez csupán egy divatirányzat – a divatok pedig változnak. Ez például már kimúlófélben van. Még néhány keményvonalas antisztálinista is annak jelét mutatja, hogy újragondolja nézeteit; némelyikük például már azt is hajlandó nyilvánosan elismerni, hogy a szovjet állampártot és államot már nem Sztálin irányítja. Elkezdtek kényelmes ideológiájuk szegénységét meg tapasztalni, mikor szembesültek Hruscsov Oroszországával.

Mi, akik a háború utáni időszakban a munkánkkal kapcsolatos morális kérdéseket illetően következetesen radikálisak maradtunk, gyakran jókat szórakozunk a különböző szerzőkön, akik – a divat változását érzékelve – elkezdtek felszólítani az értelmiségieket az újbóli világos politikai állásfoglalásra. Nekünk azonban nem csupán szórakoznunk kell ezen, hanem igyekeznünk kell ezt a változást többé tenni a divat egyszerű változásánál.

Az „ideológia vége” azért van kimúlófélben, mert elutasítja egy világos politikai filozófia kidolgozását. A figyelmes emberek azonban manapság mindenhol szükségét érzik egy ilyen ideológiának. Nekünk pedig továbbra is szem előtt kell tartanunk ezt az igényt. Eközben érdemes észben tartanunk, hogy egy működő politikai filozófia annyit jelent,

mint egy filozófia, ami lehetővé teszi, hogy működjünk. Ehhez négy dolgot kell tennünk, melyek mindegyike egyszerre intellektuális és politikai feladat.

Ennek tükrében egy pillanatra gondoljuk át, mit is jelent az „ideológia vége”:

(1) Közismert tény, hogy bárminemű politikai reflexió, amely hatást gyakorolhat a közéletre, *ideologikus*: jellegéből adódóan kritizálja vagy elfogadja a hatalom intézményeit, közpolitikáit és képviselőit. Ebben az értelemben az „ideológia vége” negatív fogalmát úgy értelmezhetjük, mint kísérletet arra, hogy valaki kitérjen az elől, hogy munkája politikai jelentőséget nyerjen; pozitív fogalma szerint pedig az önelégültség ideológiájaként értelmezhető, ami sok szerző számára ma az egyetlen járható utat jelenti a *status quo* igazolására.

(2) A társadalomra és a történelemre vonatkozó átfogó *elméletekkel* kapcsolatban az „ideológia vége” egyenesen bálványozza az empiricizmust: tudományosan megfogalmazva ez abban nyilvánul meg, hogy egy túlértékelt módszertanra hagyatkozva banalitásokat fogalmaz meg a társadalom érdektelen területeivel kapcsolatban; a gyakorlatban pedig a már fentebb jellemzett naiv újságírói empiricizmust képviseli, illetve az álértelemiségi fecsegést, ami az alapvető, sarkalatos kérdésekre adott „válaszait” csupán feltételezésekre alapozza. Ezt a torzult politikai felfogást episztemológiai kiválóságként hirdetik, miközben nincsenek átfogó elméleteik.

(3) Ami a *változásokat előidéző történelmi cselekvőket* illeti, az „ideológia vége” igyekszik ezeket a már működő intézményekkel azonosítani; esetleg részleges reformjukat szorgalmazza, de sosem keresi a változtatásokra képes azon cselekvőket, melyek használhatóak lennének a társadalom strukturális átalakítására, vagy akár maguk mozdítanák elő azt. A cselekvő problematikája sosincs megoldandó problémaként vagy közös problémaként tálalva. Ehelyett azt hangsúlyozzák, hogy pragmatizmusra, rugalmasságra, nyitottságra van szükség. Mindezt már elégszer elismételték: azonban ez a megközelítés csak abban az esetben állja meg a helyét, amennyiben az emberi viszonyok általánosságban kielégítőek.

(4) Ami a politikai és emberi *ideálok*at illeti, az „ideológia vége” tagadja ezek jelentőségét, hacsak nem elvont eszményképekként kezeljük őket. Ezen eszmék komolyan vétele az ő szempontjukból egyszerűen „utópisztikus”.

De ennyit erről. Hogy viszonyulunk *mi* a politikai filozófia ezen négy aspektusához? Néhányunk természetesen mind a négyen dolgozik, valamint mindannyian tudatában vagyunk annak, hogy egyiket sem hagyhatjuk figyelmen kívül. Ami az eszmék hirdetését illeti: úgy

gondolom, az Ön folyóiratai megtették a magukét. Az ideológiai elemzéssel és az ennek eszközüél szolgáló retorikával kapcsolatban pedig nem gondolom, hogy egyelőre bármelyikünk is elég jól teljesítene ezekben. Ez azonban meg fog változni, amint megerősödünk azon a két fronton, ahol jelenleg a leggyengébbek vagyunk: a társadalmat, történelmet és emberi természetet érintő elméletekben, valamint a fő problémát jelentő, a strukturális változás történelmi cselekvőivel kapcsolatos elképzelések területén.

Sokszor hallhattuk számtalan kiábrándult embertől, hogy a bal- és jobboldalt felszámolta a történelem és a józan ész. Erre véleményem szerint a következő választ adhatjuk:

Jobboldalinak lenni sok egyéb mellett annyit jelent, hogy megelégszel azzal, amit éppen csinálsz, elfogadod a társadalmat abban a formában, amelyben jelenleg létezik, jól menő vállalkozásként. A baloldaliság ennek pontosan az ellenkezőjét jelenti, vagy legalábbis ezt kellene, hogy jelentse. A társadalommal kapcsolatos rendszerszintű kritikákat, meglátásokat és elméleteket, amik bizonyos esetekben politikai igényekként és programokként fogalmazódnak meg. Ezeket a kritikákat, igényeket, elméleteket és programokat erkölcsileg a nyugati civilizáció humanista és szekuláris eszményei vezetik – mindenekelőtt az értelem, a szabadság és az igazságosság. „Baloldalinak” lenni annyit tesz, mint összekötni a kulturális kritikát a politikai kritikával, illetve mindezeket konkrét igényekkel és programokkal. És baloldalinak lenni a világ *minden* államában ezt jelenti.

Még egy utolsó definíció: talán valóban megfigyelhető a közügyek hiánya, azonban ez nem jelenti azt, hogy a problémák és ellentmondások is megszűntek volna létezni. A mélyreható strukturális változások nem számolták fel a problémákat. Hiányuk a viták többségéből *valójában* ideológiai kérdés: azon múlik elsősorban, hogy az értelmiségiek mely problémákat érzékelik és állítják be a nyilvánosság lehetséges *ügyeiként* vagy éppen adott egyének *gondjaiként*. A lényegi feladatok elvégzéséhez nélkülözhetetlen, hogy azokat ideológiai alapon vizsgáljuk. Az aktív baloldaliság megköveteli az efféle vizsgálódást.

A politikai irányultság szükségességének komolyan vételére természetesen nem azért van szükség, hogy megtaláljuk a „változás fanatikus és apokaliptikus eszközét”, hogy rátaláljunk egy „kizárólagos ideológiára”, egy „megdőbbentően új retorikára”, egy „alattomos absztrakcióra” és a meghasonlottak összes többi rémképére. Ezek természetesen csupán olyan „szélsőségek”, „elterelő hadműveletek”, melyeket politikai ellenségeink arra használnak, hogy elképzelt helyzetüket ezek szöges ellentétéként határozzák meg.

Azt mondják nekünk például, hogy az átlagemberek nem lehetnek mindig politikai „hősök”. Ki mondta, hogy lehetnek? De miért ne nézzünk szét magunk körül, és miért ne vizsgáljuk meg az olyan hőstettek feltételeit, melyek akár meg is valósulhatnak? Azt mondják, túlságosan is „türelmetlenek” vagyunk, hogy elméleteink „elbizakodottak” és nincsenek eléggé megalapozva. Ez igaz, viszont ezek az elméletek nem is triviálisak; miért

nem dolgoznak inkább azon, hogy megalapozzák vagy megcáfolják őket? Azt mondják, „nem igazán értjük” napjaink Oroszországát és Kínáját. Ez is igaz, valóban nem, ahogyan ők sem. Azonban tanulmányozzuk őket. Azt mondják, megfogalmazásaink baljósak. Ez megint csak így van; elég képzelőerőnk van ahhoz, hogy megijedjünk, és ezt nem is kell titkolnunk – nem tartunk attól, hogy pánikolni fogunk. Azt mondják, „hátsó szándékaink vannak”. Így van: egyebek mellett morálisan megalapozott szándékaink vannak, és tudatában vagyunk ezeknek. Azt mondják nagy bölcsen, hogy nem értjük meg, hogy a „harc vég nélküli”. Így igaz: azon vagyunk, hogy megváltoztassuk ennek a harcnak a formáját, gócpontját és tárgyát.

Gyakran vádolnak bennünket azzal, hogy kritikáinkat és elképzeléseinket tekintve „utópisztikusak” vagyunk; ezzel együtt pedig azt is kifogásolják, hogy reményeinket egy újbaloldali *politika* létrehozására „pusztán az értelemre” alapozzuk, pontosabban az értelmiségre, a szó legtágabb értelmében.

Van igazság ezekben a vádakban. De nem kell-e feltennünk a kérdést: mit értenek manapság valójában „utópisztikusság” alatt? Valamint: nem pont az utópizmusunk az erőnk egyik legfőbb forrása? Az „utópisztikus” jelző manapság, azt hiszem, minden olyan kritikára és elképzelésre vonatkozik, ami nem csak véletlenszerű egyének közvetlen környezetével foglalkozik: meghaladja ezt a környezetet, amit férfiak és nők képesek közvetlenül megérteni, és aminek közvetlen megváltoztatásában reménykedhetnek. Ebben az értelemben elméleti munkásságunk valóban utópisztikus – a magam részéről legalábbis szándékosan az. Amit meg kell értenünk és amit meg kell változtatnunk, az elsősorban nem csak ez vagy az a részlete egy-egy intézménynek vagy közpolitikának. Ha létezik politikája az új baloldálnak, akkor annak feladata az intézményi *struktúrák* és a közpolitikák *alapjainak* a vizsgálata. Ebben az értelemben a tevékenységünk kritikáit és elképzeléseit tekintve szükségszerűen strukturális és – ha úgy tetszik – utópisztikus.

Ami szembesít minket a politikai elmélkedés – és a politikai cselekvés – legfontosabb kérdésével napjainkban: a változásokat előidéző történelmi cselekvők, illetve a strukturális változás társadalmi és intézményi eszközeinek problematikája. Több eleme is van ennek a problémának, amelyeket most szívesen részleteznék Önnek.

Először is, a változásokat előidéző történelmi cselekvők a kapitalista társadalmak liberálisai számára az olyan önkéntes társulások sorát jelentették, amelyek a parlamentáris rendszerben érték el politikai csúcspontjukat. A szocialisták szinte minden fajtája számára ez a történelmi cselekvő a munkásosztály volt – később pedig a parasztság; valamint pártok és szakszervezetek vegyesen felépítve a munkásosztály vagy politikai pártok tagjaiból, melyek a munkásosztály nevében léptek fel – „képviseelve annak érdekeit”.

Ugyanakkor nem hagyhatom figyelmen kívül azt a meglátást, hogy a történelmi cselekvők (a fejlett kapitalista országokban) mindkét esetben összeomlottak, de legalábbis rendkívül bizonytalanná váltak; ami a strukturális változást illeti, *ezek* a cselekvők már nem tűnnek elég életképesnek és hatékonyak, hogy betöltsék a *mi* cselekvőink szerepét. Tudom, ebben vita van köztünk, ahogy többen is vitatják az állítást; hozzáteszem, magam sem vagyok biztos benne. Mindenesetre ennek ténye nem jelenthet kifogást az elkeseredésre és a visszavonulásra (nem úgy, mint néhányaknak, akik az „ideológia végét” hirdetőkhöz csatlakoztak); ahogy megkerülni sem lehet (ahogy azt több szovjet tudós és publicista teszi, akik a fejlett kapitalista társadalmakról folytatott elmékedéseikben egyszerűen visszautasítják a munkásosztály politikai körülményeinek és attitűdjeinek elismerését).

Biztosabb-e bármi annál, mint hogy 1970-ben – ha ugyan nem jövő ilyenkor – a helyzetünk meglehetősen más lesz, méghozzá – jó eséllyel – döntően más? De természetesen ezzel nem sokat mondtam. A változásokat előidéző történelmi cselekvők látható összeomlását problémaként, kiemelt ügyként kell kezelnünk – valójában *a legfontosabb* politikai problémaként, amit *nekünk* kell központi üggyé és egyéni gondokká alakítanunk.

Másodszor, nem egyértelmű, hogy amikor a változásokat előidéző történelmi cselekvők összeomlásáról beszélünk, az nem jelenti-e azt, hogy ilyen közvetítők egyáltalán nem is léteznek. Épp ellenkezőleg: a történelemcsinálás – a döntések és a döntések végrehajtásának – eszközei a világtörténelem során még sosem voltak ennyire kézzelfoghatóak, mint most, és még sosem voltak ennyire elérhetőek akár ilyen szűk csoportok számára, a vasszüggöny mindkét oldalán. Nem látom szükségét annak, hogy elméletemet a hatalom alakzatairól – a hatalmi elit elméletét – itt most elővezessem. Ez az elmélet bőségesen kapott kritikákat a legkülönbözőbb politikai nézeteket vallóktól, ezek egy részéből sokat tanultam. Egyelőre azonban egyik elemzés sem készített arra, hogy módosítsak az elmélet bármelyik alapvető vonásán.

A lényeg egészen nyilvánvalónak tűnik: ami számunkra utópisztikusnak hat, az egyáltalán nem utópisztikus a moszkvai Központi Bizottság elnöke, a washingtoni kormányzat felsőbb körei, vagy – ahogy néhány közelmúltbeli esemény nyilvánvalóvá tette – a SAC² és a CIA emberei számára. A változásokat előidéző történelmi cselekvők közül csak azok omlottak össze, amelyek – legalább elméleti síkon – nyitottak voltak *a baloldal* számára a fejlett nyugati társadalmakban; azok, amelyek ezen társadalmak strukturális változását követelték. Ebből a nyilvánvaló tényből rengeteg minden következik; azonban biztos vagyok benne, hogy ezek többségének még nem vagyunk eléggé tudatában.

Harmadrészt, amit én nem igazán értek néhány újbaldali szerző esetében az az, hogy miért ragaszkodnak olyan hevesen a fejlett kapitalista társadalmak munkásosztályához

2 Strategic Air Command (Hadászati Légiparancsnokság), az amerikai légierő fegyverarzenálját kezelő légiparancsnokság – *a szerk.*

mint a változásokat előidéző *egyetlen* történelmi cselekvőhöz, vagy legalábbis a legfontosabb cselekvőhöz, mikor ezt a várakozást történelmi tapasztalatok cáfolják.

Úgy vélem, ez a fajta munkás-metafizika a viktoriánus marxizmus öröksége, amely mára már elvesztette megalapozottságát.

Egy történelmileg meghatározott gondolat vált történelmietlen és határozatlan reménnyé.

Részletesen és pontosan be kell mutatnunk azokat a társadalmi és történelmi feltételeket, melyek között a munkásosztály önmagáért vett osztállyá és döntő politikai erővé válik. Voltak, vannak, és mindig is lesznek ilyen tényezők, melyek maguktól értetődően a nemzeti társadalmi struktúráknak és a gazdasági-politikai fejlődés különböző szakaszainak megfelelően eltérőek. Természetesen nem „írhatjuk le” a munkásosztályt. *Tanulmányoznunk* kell a fentieket – friss nézőpontból. Ahol a munkásság cselekvőként van jelen, ott dolgoznunk kell vele, de nem kezelhetjük „szükséges eszközként” – ahogy azt a kedves öreg munkáspárti úriemberek az Ön országában és máshol is tették.

Még ha nem is fejeztem be összehasonlító tanulmányomat a munkásosztályokról, az általánosságban látszik, hogy az iparosodás bizonyos (korai) szakaszaiban, az önkényuralom politikai kontextusában stb. válnak általában a bérmunkások önmagáért vett osztállyá. A stb. itt azt jelenti, hogy egyelőre csupán a kérdésfelvetésre szorítkozhatok.

A cselekvés fentebb vázolt kérdése vezetett arra, hogy az elmúlt néhány évben a kulturális apparátust és az értelmiséget – mint változást hozó lehetséges, fontos és radikális cselekvőket – tanulmányozzam. Hosszú ideig én sem örültem jobban ennek a gondolatnak, mint Önök; de éppen most, 1960 tavaszán úgy tűnik, mégis releváns lehet ez az ötlet.

Először is, nem világos számomra, hogy ha egy baloldali szerző országainkban realiztikus próbál lenni utópizmusában – ami akár gyümölcsöző ellentmondás is lehet –, akkor *kénytelen*-e ebből a pontból kiindulni. Elvégre ezek vagyunk mi, ez a mi pozíciónk.

Másodszor, az értelmiség problémáját olyan rendkívül összetett kérdések jelentik, amelyekkel meglehetősen kevesen foglalkoztak eddig ténylegesen. Mikor azonban ezt vizsgáljuk, egy percre sem szabad elfelejtenünk, hogy az értelmiség problémái Nyugat-Európában és Észak-Amerikában korántsem ugyanazok, mint a szovjet blokkban vagy a fejletlen országokban. A világ mindhárom meghatározó térségében az értelmiség karaktere és szerepe különböző, valamint történelmileg meghatározott. Csakis aprólékos komparatív kutatásokkal leszünk képesek megérteni bármelyiket a három közül.

Harmadszor, kik azok, akik megelégedik az egésszel? Kik azok, akik megundorodnak attól, amit Marx „minden régi kacatnak” nevez? Kik azok, akik radikális módon

gondolkoznak és cselekszenek? A világon mindenütt – blokkokon kívül, belül, és ezek között egyaránt – a válasz ugyanaz: a fiatal értelmiség.

Nem tudom megállni, hogy ne másoljak ide egy kis változtatással néhány részletet egy a háborúról szóló könyvem idén megjelent kiadásából.

„1960 tavaszán és nyarának elején az amerikai döntések és hibák további következményei jelennek meg. Törökországban a diáklázadások után egy katonai junta veszi át az ország vezetését a kommunista Menderes kormányfőtől. Dél-Koreában szintén diákok döntötték meg Syngman Rhee Amerika-barát korrupt báb kormányát. Kubában egy valóban baloldali forradalom kezdte meg a gazdaság teljes körű újrászervezését, szigorúan az amerikai nagyvállalatok befolyása nélkül. A forradalom vezetőinek átlagéletkora 30 év körül van – »a munkásság mint cselekvő« egyértelműen nem tényezője a folyamatnak. Tajvanban nyolcmillió tajvani kezdi elveszíteni türelmét az amerikaiak által támogatott, kétmillió kínait befogadó Csang Kaj-sek-i diktatúra elnyomása alatt. Az amerikai katonai bázisként szolgáló Okinaván a második világháború vége óta először nyílik lehetőség arra, hogy az ott lakók kifejezzék elégedetlenségüket az amerikai megszállás ellen, amit néhány diák ki is használ, dühösen kántálva az odalátogató elnököknek: »Menj haza, menj haza... és vidd magaddal a rakétáidat is«. (Nem kell aggódni, az ott állomásozó amerikai csapatok könnyedén kezelték az alapvetően békés tömeget; az elnököt pedig »sietve kísérték ki az amerikai létesítmény hátsó kijáratán«, majd helikopterrel szállították a reptérre.) Nagy-Britanniában Aldermastontól Londonig, fiatal... de hát Ön is ott volt. Japánban több hétig tartó diákzavargások után visszautasítják az amerikai elnök látogatását, bizonytalanná válik az USA-val kötött új szerződés aláírása, valamint elmozdítják a nagytőke- és Amerika-barát miniszterelnököt, Kishit. De még a mi kis kellemes Délünkön is fekete és fehér diákok... de, hagyjuk is, köztünk szólva, ez *tényleg* szégyenteljes.”

„Ez semmi esetre sem a teljes lista; ezek a tegnapi hírek; elég belenézni a mai lapokba. Holnap pedig, változó mértékben bár, de a következmények még nyilvánvalóbbak lesznek. De elég nyilvánvalóak vajon? Ennél szembetűnőbbnek kell lenniük, hogy felkeltsék Amerika figyelmét: óvatos panaszok és a józan ész szava semmiképp sem elég. Hogy mit mondanak a világ legszegényebb országaiban? A befolyásos amerikaiakat kizárólag az erőszak és a pénz érdekli. Továbbra sem figyeltek, amerikaiak? Rendben van. Ha továbbra is azt bizonygatjátok, hogy már nem a régi rendszer van érvényben, az azt jelenti, hogy nem vagytok tisztában a dolgokkal: könnyen meglehet, hogy az országok felé a közeljövőben olyan világméretű

gyűlölet irányul majd, amelyről a legtöbben még csak nem is álmodtak. Békepártiak, pacifisták, unilateralisták és a világ zavarba ejtően sokféle baloldali gondolkodója – ez a több tízmillió ember természetesen félre van vezetve; bajkeverők kis csoportjai ellenőrzik őket, melyek utasításait egyenesen Moszkvából és Pekingből kapják. Ördögi módon mindenhol jelen vannak; ők azok, akik ezt a zavaros felfordulást tüzelik. Ezek a teljhatalmú csoportok bátorították őket arra, hogy ellenezzék az amerikai nukleáris bázisok – az amerikai civilizáció ezen vidám előretolt bázisainak – országaikba telepítését. Most pedig már nem akarnak U2-ket, ki akarnak szállni az amerikai hadigépezetből, semlegesek akarnak maradni az óriási, tébolyult ellenfelek között. És nem akarják, hogy társadalmukat felfegyverezzék.”

„Véssétek észbe amerikaiak: nem lesz időtök arra, hogy ráunjatok külföldi barátaitokra, mert már nem sokáig lesznek a barátaitok. De nincs is szükségetek rájuk, ne hagyjátok, hogy összezavarjanak benneteket.”

Ehhez tegyük hozzá: a szovjet blokkban kik törtek ki az apátiából? A diákok, a fiatal diplomások és az írók; Lengyelország, Magyarország, sőt Oroszország fiatal értelmiségije. Nem számít, hogy nem győztek, nem számít, hogy a lázongásban nem csak ők vettek részt. Sőt még csak nem is ők voltak túlsúlyban. De a mondanivalóm, azt hiszem, világos.

Ezért kell foglalkoznunk az értelmiségiek ezen új generációjával mint a változást hozó cselekvőkkel az egész világon. Felejtjük el a viktoriánus marxizmust, kivéve, ha nélkülözhetetlen; olvassunk újra Lenint (csak óvatosan) és Rosa Luxemburgot.

„De ez csupán valamiféle morális nekibuzdulás, nem igaz?” De igen. Viszont mindekelőtt: nem apátia. A megmozdulások legtöbbször vállaltan erőszakmentes, és úgy tűnik, helyenként működik is. Nekünk pedig tanulnunk kell ebből, és velük együtt kell kidolgoznunk a cselekvés új formáit.

„De az egész olyan zavaros. Ha Törökországot vagy Kubát vesszük például.” Természetesen az; a történelemcsinálás mindig bizonytalan, időt kell adni neki; eközben pedig segítsük kevésbé zavaros politikai utakra terelni ezt a morális nekibuzdulást. Dolgozzuk ki velük közösen azokat az ideológiákat, stratégiákat és teóriákat, amelyek segítenek majd megszilárdítani az erőfeszítéseiket – korunk strukturális változásainak teóriáit.

„De, végtére is, ez az egész utópisztikus, nem igaz?” Nem – ebben az értelemben biztosan nem. Bármilyen más lehetséges, de semmiképp sem utópisztikus; mondd ezt a diákoknak Japánban.

Hát nem erre gondoltunk, mikor az új baloldalról beszéltünk? Hadd kérdezzék meg keserűen: „Kifelé az apátiából – de mégis mibe?” Az önelégültség kora véget ért. Az öregasszonyok hadd panaszkodjanak bölcsen az ideológiák végéről. Mi újra mozgásba lendülünk.

Őszinte tisztelettel,
C. Wright Mills

Fordította: Sidó Zoltán

Az eredetivel egybevetette: Sebők Miklós és Jelinek Csaba

HIVATKOZOTT IRODALOM

Thompson, E. P. – Alexander, Kenneth – Hall, Stuart – MacIntyre, Alasdair – Samuel, Ralph – Worsley, Peter (szerk.) (1960): *Out of Apathy*. Stevens.